

Sygn. akt IV CSK 222/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 grudnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

SSN Iwona Koper

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

Protokolant Hanna Kamińska

w sprawie z powództwa A. P. Spółki Akcyjnej w W.
przeciwko K. K.

o uznanie czynności za bezskuteczną,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 11 grudnia 2013 r.,
skargi kasacyjnej pozwanego
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 12 października 2012 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Spółka akcyjna A. P. uzyskała w dniu 16 września 2008 r. w stosunku do M. A. (primo voto K.) nakaz zapłaty na kwotę 63 796, 68 zł, który się uprawomocnił. Dnia 25 czerwca 2008 r. dłużniczka sprzedała przysługujące jej spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego nr 6 w budynku przy ul. Z. 8 w B. swojej matce M. A., a ta w dniu 30 grudnia 2008 r. podarowała to prawo swojemu wnukowi – a synowi dłużniczki - K. K. A.P. w związku z niemożnością wyegzekwowania wskutek zbycia przez dłużniczkę spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu kwoty zasądzonej nakazem zapłaty zażądała w pozwie z dnia 21 stycznia 2011 r., skierowanym przeciwko K. K., uznania za bezskuteczne w stosunku do niej: umowy sprzedaży spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu z dnia 25 czerwca 2008 r. zawartej przez dłużniczkę z M. A. oraz umowy darowizny spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu z dnia 30 grudnia 2008 r. zawartej przez M. A. z pozwanym. Po przekształceniu spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu przez pozwanego na odrębną własność lokalu i podarowaniu odrębnej własności lokalu w dniu 13 lipca 2011 r. M. A. strona powodowa pismem z dnia 30 kwietnia 2012 r. rozszerzyła powództwo o uznanie za bezskuteczną w stosunku do niej także tej ostatniej darowizny.

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 9 maja 2012 r. uznał za bezskuteczną w stosunku do strony powodowej umowę darowizny spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu zawartą w dniu 30 grudnia 2008 r. przez M. A. z pozwanym; w pozostałym zakresie powództwo oddalił.

Wyrok ten zaskarżyły obie strony. Sąd Apelacyjny uznał wszystkie, zarówno procesowe, jak i materialnoprawne zarzuty apelacyjne pozwanego za całkowicie bezzasadne. Uwzględnił natomiast apelację strony powodowej. Uwzględniając tę apelację, wyrokiem z dnia 12 października 2012 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że w celu przeprowadzenia egzekucji wierzytelności strony powodowej, zasądzonej od M. A. nakazem zapłaty z dnia 16 września 2008 r., uznał za bezskuteczne w stosunku do strony powodowej: sprzedaż przez M. A. w dniu 25 czerwca 2008 r. spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu M. A.

oraz darowiznę przez M. A. w dniu 30 grudnia 2008 r. pozwanemu spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, przekształconego następnie przez pozwanego w odrębną własność lokalu.

Sąd Apelacyjny nie podzielił poglądu Sądu Okręgowego, że pozwany nie był w sprawie biernie legitymowany także w zakresie dotyczącym żądania uznania za bezskuteczną w stosunku do strony powodowej umowy sprzedaży z dnia 25 czerwca 2008 r. zawartej przez dłużniczkę M. A. ze zwoją matką M. A. Wskazał, że także w razie pozwania zgodnie z art. 531 § 2 k.c. następcy prawnego osoby trzeciej spór nadal dotyczy, oprócz dodatkowo uwzględnianego rozporządzenia dokonanego na rzecz tego następcy, czynności podjętej przez dłużnika z osobą trzecią. W przeciwnym razie wyrok pauliański nie mógłby wywołać skutku przewidzianego w art. 532 k.c. Co się zaś tyczy darowizny dokonanej na rzecz M. A. przez pozwanego w toku postępowania sądowego, to nie mogła ona, zdaniem Sądu Apelacyjnego, wpłynąć na układ podmiotowy procesu ze względu na treść art. 192 pkt 3 k.p.c.

Skarżąc w całości wyrok Sądu Apelacyjnego, pozwany jako podstawy kasacyjne przytoczył naruszenie w określonych układach i powiązaniach art. 6, 527 § 1 i 3, art. 531 § 2 i art. 532 k.c. oraz art. 192 pkt 3, art. 217 § 1, art. 328 § 2, art. 365 § 1, art. 378 § 1 i art. 391 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Biernej legitymacji procesowej w sprawach o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli, wskutek której osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, oraz czynności prawnej osoby trzeciej rozporządzającej uzyskaną od dłużnika korzyścią, dotyczy art. 531 k.c.

Zgodnie z art. 531 § 1 k.c., uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli następuje w drodze powództwa przeciwko osobie trzeciej, która wskutek tej czynności uzyskała korzyść majątkową. Biernie legitymowana w sprawie o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli jest więc osoba trzecia, która uzyskała korzyść majątkową na podstawie tej czynności - i tylko ta osoba. Inaczej zatem niż w przypadku sprawy o uznanie za bezskuteczną umowy na podstawie

art. 59 k.c., biernie legitymowana w sprawie o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli nie jest jednocześnie też druga strona zaskarżonej czynności, którą tu jest dłużnik skarżącego wierzyciela (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 1970 r., III CRN 546/69). Przyznanie w art. 531 § 1 k.c. biernej legitymacji procesowej samej tylko osobie trzeciej stanowi wyjątek od zasady, że w charakterze stron procesu w sprawie o ukształtowanie powinny uczestniczyć wszystkie osoby, których sytuacja prawna ma być ukształtowana przez wyrok sądu - uzasadniony tym, że wyrok pauliański ze względu na jego skutek przewidziany w art. 532 k.c. dotyka w głównej mierze sfery prawnej osoby trzeciej uzyskującej korzyść majątkową wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli.

Według zaś art. 531 § 2 k.c., w wypadku gdy osoba trzecia rozporządziła uzyskaną korzyścią, wierzyciel może wystąpić bezpośrednio przeciwko osobie, na której rzecz rozporządzenie nastąpiło, jeżeli osoba ta wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną albo jeżeli rozporządzenie było nieodpłatne. Przepis ten rozszerza w porównaniu z art. 527 § 1 k.c. krąg czynności prawnych, których ubezskutecznienia, ze skutkiem przewidzianym w art. 532 k.c., może domagać się wierzyciel w razie ziszczenia się określonych przesłanek. Na podstawie tego przepisu wierzyciel może domagać się uznania za bezskuteczną względem niego także czynności prawnej, którą osoba trzecia rozporządziła uzyskaną od dłużnika korzyścią na rzecz kolejnej osoby. Biernie legitymowany w takiej sprawie zgodnie z tym przepisem jest następca prawny osoby trzeciej – i tylko on (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2006 r., V CSK 330/06). Motyw takiego ujęcia biernej legitymacji procesowej w art. 531 § 2 k.c. jest zbieżny z motywem podobnego ujęcia biernej legitymacji procesowej w art. 531 § 1 k.c.

Materialnoprawnymi przesłankami uznania za bezskuteczną względem powoda czynności prawnej dłużnika w sprawach objętych hipotezą art. 531 § 1 k.c. są, zgodnie z art. 527 § 1 k.c. : przysługiwanie powodowi określonej zaskarżalnej wierzytelności pieniężnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2012 r., II CSK 96/12), dokonanie przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli czynności prawnej, wskutek której osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową (por.

wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2012 r., II CSK 548/11), działanie przez dłużnika ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 2009 r., V CSK 77/07), wiedza osoby trzeciej lub możliwość dowiedzenia się przez osobę trzecią przy zachowaniu należytej staranności o działaniu dłużnika ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2002 r., V CKN 1446/00). Ciężar dowodu tych przesłanek spoczywa, zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 6 k.c., na wierzycielu wytaczającym powództwo pauliańskie. Jednakże w pewnych sytuacjach ustawa ułatwia powodowi wykazanie tych przesłanek. Według art. 529 k.c., jeżeli w chwili darowizny dłużnik był niewypłacalny, domniemywa się, iż działał on ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli; to samo dotyczy wypadku, gdy dłużnik stał się niewypłacalny wskutek dokonania darowizny. Jeżeli zaś wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli korzyść majątkową uzyskała osoba będąca w bliskim z nim stosunku, domniemywa się, stosownie do art. 527 § 3 k.c., że osoba ta wiedziała, iż dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Poza tym w myśl art. 528 k.c., jeżeli wskutek czynności prawnej dokonanej przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową bezpłatnie, wierzyciel może żądać uznania czynności za bezskuteczną, chociażby osoba ta nie wiedziała i nawet przy zachowaniu należytej staranności nie mogła się dowiedzieć, że dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli.

W sprawach, których dotyczy art. 531 § 2 k.c., zakres materialnoprawnych przesłanek uznania czynności prawnej za bezskuteczną względem powoda ze skutkiem przewidzianym w art. 532 k.c. jest co do zasady szerszy. Uwzględnienie powództwa zaskarżającego czynność prawną, którą osoba trzecia rozporządziła korzyścią uzyskaną od dłużnika na rzecz kolejnej osoby, zależy w pierwszej kolejności od wykazania wynikających z art. 527 § 1 k.c. przesłanek uzasadniających uznanie bezskuteczności czynności prawnej dłużnika przysparzającej korzyść osobie trzeciej. Jakkolwiek osoba trzecia nie jest biernie legitymowana w sprawie o ubezskutecznienie dokonanego przez nią rozporządzenia uzyskaną od dłużnika korzyścią na rzecz kolejnej osoby i w związku z tym w sentencji wyroku rozstrzygającego tę sprawę nie orzeka się

o bezskuteczności względem powoda czynności prawnej dłużnika przysparzającej korzyść osobie trzeciej, to jednak ustalenie w tej sprawie przesłanek warunkujących ubezskutecznienie czynności prawnej dłużnika stanowi konieczny warunek orzeczenia o bezskuteczności wobec powoda czynności prawnej, którą osoba trzecia rozporządziła korzyścią uzyskaną od dłużnika na rzecz kolejnej osoby; ustalenie to powinno znaleźć wyraz w uzasadnieniu wyroku zawierającego to orzeczenie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2006 r., V CSK 330/06). Ponadto art. 531 § 2 k.c. uzależnia uwzględnienie powództwa pauliańskiego zaskarżającego czynność prawną, którą osoba trzecia rozporządziła korzyścią uzyskaną od dłużnika na rzecz kolejnej osoby, od tego, aby ta osoba wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną. Chodzi tu o wiedzę rzeczywistą – sama więc możliwość dowiedzenia się przy dołożeniu należytej staranności nie wystarcza (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2002 r., V CKN 1446/00) - o wynikających z art. 527 § 1 k.c. przesłankach ubezskutecznienia czynności dłużnika (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2010 r., II CSK 545/09). Jednak ze względu na to, że akcja pauliańska stanowi sankcję wymierzoną przeciwko nagannym zachowaniom dłużnika i osób działających w powiązaniu z nim na niekorzyść wierzycieli w ogóle, nie jest tu wymagana, w razie niemożności zaspokojenia się przez powoda z majątku dłużnika, wiedza następcy prawnego osoby trzeciej o przysługiwaniu powodowi określonej zaskarżalnej wierzytelności. Wystarcza jego wiedza o tym, że osoba trzecia wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła wiedzieć, że dłużnik dokonując przysporzenia na jej rzecz miał rozeznanie, iż czynność ta może spowodować niemożność zaspokojenia się z jego majątku przez wierzycieli w ogóle; w przypadku zaś odpłatnego nabycia przez następcę prawnego osoby trzeciej korzyści, którą osoba ta uzyskała od dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli bezpłatnie (art. 528 k.c.) wystarcza wiedza następcy prawnego o bezpłatnym uzyskaniu tej korzyści przez osobę trzecią od dłużnika. Ciężar dowodu wymaganej przez art. 531 § 2 k.c. wiedzy o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną spoczywa, stosownie do art. 6 k.c., na powodzie. W przypadkach, w których w odniesieniu do ubezskutecznienia czynności prawnej dokonanej przez dłużnika znajdują

zastosowanie domniemania ziszczenia się określonych przesłanek, oznacza to powinność udowodnienia wiedzy o podstawie domniemania danej przesłanki. W takich przypadkach rzeczą pozwanego kontrahenta osoby trzeciej będzie obalenie domniemania ziszczenia się tej przesłanki.

Zgodnie z art. 531 § 2 k.c., wymagane, aby następca prawny osoby trzeciej wiedział o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną, odpada jednak, jeżeli rozporządzenie przez osobę trzecią na rzecz następcy prawnego korzyścią uzyskaną od dłużnika było nieodpłatne. W takim przypadku uznanie czynności prawnej rozporządzającej osoby trzeciej za bezskuteczną wobec powoda zależy wyłącznie od wykazania wynikających z art. 527 § 1 k.c. przesłanek uzasadniających uznanie bezskuteczności czynności prawnej dłużnika przysparzającej korzyść osobie trzeciej.

Bierna legitymacja procesowa osoby trzeciej w sprawach o uznanie za bezskuteczną wobec powoda czynności prawnej dłużnika przysparzającej korzyść osobie trzeciej oraz bierna legitymacja procesowa następcy prawnego osoby trzeciej w sprawach o uznanie za bezskuteczną wobec powoda czynności prawnej osoby trzeciej rozporządzającej korzyścią uzyskaną od dłużnika nie zależą według omawianych przepisów od pozostawania tej korzyści w ich majątku. Choć pozostawanie tej korzyści w ich majątku ma bardzo istotne znaczenie z punktu widzenia określonego w art. 532 k.c. skutku wyroku pauliańskiego – pozwala wierzycielowi na zaspokojenie się z tej korzyści tak, jakby ta korzyść nadal znajdowała się w majątku dłużnika (por. uchwała SN z 21 marca 2001 r., III CZP 1/01) – to jednak na tym znaczenie wyroku pauliańskiego się nie wyczerpuje. Wierzyciel, względem którego czynność prawna dłużnika lub czynność prawna następcy prawnego dłużnika została uznana za bezskuteczną, może być też chroniony na zasadach ogólnych: na podstawie przepisów o czynach niedozwolonych i przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2011 r., III CZP 132/10, oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2012 r., I CSK 139/12). Poza tym, choć dla uznania za bezskuteczną czynności prawnej osoby trzeciej nie jest konieczne uprzednie lub jednoczesne uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika w procesie skierowanym przeciwko osobie trzeciej, to jednak uzyskanie takiego

orzeczenia może ułatwiać rozstrzygnięcie sprawy przeciwko następcy prawnemu osoby trzeciej, przesądzając o ziszczeniu się przesłanek wynikających z art. 527 § 1 k.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2006 r., V CSK 330/06). Mimo zatem pozbycia się uzyskanej korzyści, zarówno osoba trzecia, jak i następca prawny osoby trzeciej zachowują bierną legitymację procesową wynikającą, dla osoby trzeciej z art. 531 § 1, a dla następcy prawnego z art. 531 § 2 k.c., co ma istotne wskazane wyżej konsekwencje praktyczne.

W świetle powyższych uwag, przytoczony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 531 § 2 k.c. przez przyjęcie istnienia biernej legitymacji procesowej pozwanego w zakresie żądania uznania za bezskuteczną darowizny na jego rzecz z dnia 30 grudnia 2008 r., mimo iż pozbył się on przedmiotu tej darowizny wskutek „zwrotnej” darowizny z dnia 13 lipca 2011 r., musi być uznany za chybiony. Jak wyjaśniono, bierna legitymacja procesowa przysługuje na podstawie art. 531 § 2 k.c. następcy prawnemu osoby trzeciej niezależnie od pozostawania uzyskanej przez niego korzyści w jego majątku.

Nie mógł też mieć mocy wiążącej w sprawie w zakresie oceny zasadności żądania uznania za bezskuteczną umowy darowizny M. A. z dnia 30 grudnia 2008 r. powołany w skardze wyrok Sądu Okręgowego w B. z dnia 4 czerwca 2012 r., oddalający ze względu na brak biernej legitymacji procesowej powództwo innego wierzyciela M. A. (Kredyt Banku SA) przeciwko K. K. o uznanie za bezskuteczną tej samej darowizny M. A. Twierdzenie skarżącego, że powołany wyrok ze względu na swą prawomocność wiązał stosownie do art. 365 §1 i art. 391 § 1 k.p.c. Sąd Apelacyjny w niniejszej sprawie, nie ma uzasadnionych podstaw. Artykuł 365 §1 k.p.c. wyraża, adresowany do stron, sądu, który wydał orzeczenie oraz innych sądów, organów państwowych i organów administracji publicznej, a w sytuacjach w ustawie przewidzianych także do innych osób, nakaz przyjmowania, że w danej sytuacji stan prawny przedstawia się tak, jak to wynika z zawartego w orzeczeniu rozstrzygnięcia. W sprawie nie mogło dojść do naruszenia art. 365 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez niezastosowanie się Sądu Apelacyjnego do tego nakazu w odniesieniu do powołanego wyroku już z tego tylko powodu, że powołany wyrok dotyczył skuteczności umowy darowizny zawartej przez M. A. z pozwanym w dniu 30 grudnia 2008 r. wobec innego wierzyciela M. A. (Kredyt Banku SA) niż podmiot

będący powodem w niniejszej sprawie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 19 grudnia 2006 r., V CSK 330/06; 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06; 9 marca 2008 r., II CSK 457/07).

Bezzasadność zarzutu naruszenia art. 365 §1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przesądza o braku podstaw do uwzględnienia zarzutów naruszenia art. 328 § 2 i art. 217 § 1 w związku z art. 391 § 1 oraz art. 378 § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim zarzuty te nawiązują do wyroku Sądu Okręgowego z dnia 4 czerwca 2012 r., a ich istotność w rozumieniu art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. jest wywodzona z mocy wiążącej tego wyroku w niniejszej sprawie.

Również zarzut naruszenia art. 527 § 1 i 3 oraz art. 531 § 2 i art. 6 k.c. k.c. przez bezpodstawne zastosowanie domniemania prawnego przewidzianego w art. 527 § 3 k.c. i przyjęcie na podstawie tego domniemania, iż pozwany wiedział o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużniczki za bezskuteczną, nie mógł odnieść w sprawie zamierzonego skutku. Rozporządzenie M. A. jako osoby trzeciej w rozumieniu art. 527 § 1 k.c. na rzecz pozwanego nastąpiło bowiem na podstawie umowy darowizny – a przewidziane w art. 531 § 2 k.c. uzależnienie uznania za bezskuteczną czynności prawnej osoby trzeciej od tego, aby następca prawny osoby trzeciej wiedział o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną, nie dotyczy - jak wyżej wyjaśniono - przypadków, w których rozporządzenie osoby trzeciej było nieodpłatne.

Uznanie za bezskuteczną wobec strony powodowej umowy darowizny zawartej w dniu 30 grudnia 2008 r. przez M. A. z pozwanym zależało zatem wyłącznie od istnienia stwierdzonych przez Sąd Apelacyjny przesłanek uzasadniających w świetle art. 527 § 1 k.c. bezskuteczność umowy sprzedaży zawartej przez dłużniczkę ze swoją matką w dniu 25 czerwca 2008 r. Zarzuty naruszenia art. 328 § 2 i art. 217 § 1 w związku z art. 391 § 1 oraz art. 378 § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim są one łączone w skardze kasacyjnej z twierdzeniami o nieoparciu w zaskarżonym wyroku ustalenia co do ziszczenia się jednej z tych przesłanek: istnienia związku przyczynowego między zawarciem przez dłużniczkę wspomnianej umowy a niewypłacalnością dłużniczki (art. 527 §2 w związku z art.

527 §1 k.c.), stanowią w istocie niedopuszczalną polemikę z dokonanymi w sprawie ustaleniami faktycznymi (art. 398¹³ §2 k.p.c.).

Choć ustalenie przesłanek przewidzianych w art. 527 §1 k.c. w odniesieniu do umowy sprzedaży zawartej w dniu 25 czerwca 2008 r. przez dłużniczkę z matką było niezbędne - warunkowało uznanie za bezskuteczną w stosunku do strony powodowej umowy darowizny zawartej w dniu 30 grudnia 2008 r. przez M. A. z pozwanym – to jednak w sprawie nie mogło, jak wynika z wcześniejszych wyjaśnień, zapaść, ze względu na brak biernej legitymacji procesowej pozwanego w tym zakresie, orzeczenie o uznaniu za bezskuteczną umowy sprzedaży zawartej w dniu 25 czerwca 2008 r. przez dłużniczkę z matką. Należy się więc zgodzić ze skarżącym, że Sąd Apelacyjny nie poprzestając na stwierdzeniu przesłanek uzasadniających uznanie za bezskuteczną umowy sprzedaży z dnia 25 czerwca 2008 r. w uzasadnieniu i orzekając o bezskuteczności tej umowy w sentencji wyroku naruszył art. 531 § 2 k.c. Również art. 532 k.c. nie uzasadniał wydania przez Sąd Apelacyjny takiego orzeczenia. Taki skutek orzeczenia o ubezskutecznieniu czynności prawnej osoby trzeciej nie zależy - inaczej niż przyjął Sąd Apelacyjny - od uprzedniego lub jednoczesnego uznania za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika. Niemniej w okolicznościach sprawy korygowanie tego uchybienia nie było konieczne.

Artykuł 531 k.c. gwarantuje udział po stronie pozwanej w sprawie o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika, wskutek której osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, tej właśnie osobie trzeciej, jako podmiotowi, którego przede wszystkim dotyczą skutki wyroku pauliańskiego - w szczególności skutek w postaci możliwości prowadzenia przez wierzyciela egzekucji przeciwko dłużnikowi z nabytej przez osobę trzecią korzyści (art. 532 k.c.). W niniejszej sprawie możliwość prowadzenia egzekucji z przedmiotu znajdującego się obecnie w majątku M. A. – osoby trzeciej w rozumieniu art. 527 §1 k.c. – ma jednak oparcie w orzeczeniu o uznaniu za bezskuteczną umowy darowizny zawartej w dniu 30 grudnia 2008 r. przez M. A. z pozwanym. Wiąże się to – jak przyjął Sąd Apelacyjny - ze skutecznością tego orzeczenia także wobec M. A. ze względu na dokonanie na jej rzecz przez pozwanego w toku procesu „powrotnej” darowizny. Argumentacja Sądu Apelacyjnego, opierającego tę skuteczność na art. 192 pkt 3 k.p.c., wymaga

jednak pewnego uzupełnienia i skorygowania. Przypadki rozporządzenia w toku procesu pauliańskiego przez osobę trzecią lub kolejnego nabywcę korzyścią stanowiącą przedmiot czynności dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli nie są, mimo wyrażanego niekiedy odmiennego poglądu, objęte hipotezą normy art. 192 pkt 3 k.p.c. Nie jest to bowiem zbycie rzeczy lub prawa objętego sporem w rozumieniu art. 192 pkt 3 k.p.c. Do rozporządzenia wspomnianą korzyścią ma zastosowanie art. 531 k.c., według którego zachowanie biernej legitymacji procesowej przez osobę trzecią lub jej następcę prawnego nie zależy – jak wiadomo - od zachowania uzyskanej korzyści. Możliwość wystąpienia z akcją pauliańską przeciwko kolejnemu następcy prawnemu jest przy tym uzależniona w art. 531 §2 k.c. od przesłanek dotyczących osoby nabywcy. Stosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. w każdym przypadku rozporządzenia w toku procesu pauliańskiego przez osobę trzecią lub kolejnego nabywcę korzyścią, stanowiącą przedmiot czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli, nie dałoby się zatem pogodzić z art. 531 §2 k.c. w zakresie, w jakim przepis ten wprowadza to uzależnienie.

W samej jednak rozpoznawanej sprawie istnieją podstawy do zastosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. w drodze analogii i tym samym do zapewnienia stronie powodowej możliwości zaspokojenia się na podstawie orzeczenia o uznaniu za bezskuteczną umowy darowizny zawartej w dniu 30 grudnia 2008 r. przez M. A. z pozwanym z przedmiotu tej darowizny także po jego podarowaniu przez pozwanego na powrót M. A. w toku procesu (co do dopuszczalności analogii legis w prawie i postępowaniu cywilnym zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2006 r., III CZP 100/05 i cytowane w niej orzecznictwo). Funkcją art. 192 pkt 3 k.p.c. jest, mówiąc najogólniej, stabilizacja postępowania procesowego, mimo zbycia przedmiotu objętego sporem, przez zachowanie, w celu ochrony strony przeciwnej, legitymacji procesowej zbywcy i dopuszczenie do wykonania wyroku przeciwko następcy prawnemu zbywcy (art.788 k.p.c.). Choć rozporządzenie w toku procesu pauliańskiego korzyścią uzyskaną wskutek dokonania przez dłużnika czynności prawnej z pokrzywdzeniem wierzycieli nie pozbawia osoby trzeciej ani jej następcy prawnego biernej legitymacji procesowej i tym samym nie unicestwia całkowicie praktycznej doniosłości akcji pauliańskiej (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego

2011 r., III CZP 132/10), to jednak pozbawia powoda możliwości skorzystania z zasadniczego skutku uzyskanego wyroku: jeżeli przedmiot czynności uznanej za bezskuteczną nie znajduje się już w majątku pozwanego, to powód, uwzględniając samą tylko regulację akcji pauliańskiej, zostaje pozbawiony przewidzianej w art. 532 k.c. możliwości zaspokojenia się z tego przedmiotu w toku egzekucji przeciwko dłużnikowi na podstawie uzyskanego wyroku. Rezultat niewątpliwie niekorzystny dla wierzyciela, ograniczający istotnie dla niego przydatność instytucji akcji pauliańskiej. W stanie faktycznym sprawy temu niepożądanemu rezultatowi, podobnemu do eliminowanych przez art. 192 pkt 3 k.p.c. skutków zbycia w toku sprawy przedmiotu objętego sporem, zapobiega zastosowanie wymienionego przepisu w drodze analogii, dopuszczalnej dlatego, że w stanie tym nie występują wskazane wyżej okoliczności, leżące u podstaw wyłączenia z zakresu hipotezy normy art. 192 pkt 3 k.p.c. zbycia przez pozwanego w toku procesu pauliańskiego korzyści uzyskanej w wyniku czynności dokonanej przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli. Pozwany rozporządził przedmiotem uzyskanym od M. A. będącej osobą trzecią w rozumieniu art. 527 §1 k.c. ponownie na jej rzecz i uczynił to, tak jak ona uprzednio, również pod tytułem darmym. W przypadku zaś rozporządzenia nieodpłatnego odpada przesłanka wiedzy nabywcy o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną, do ubezskutecznienia rozporządzenia nieodpłatnego wystarcza ziszczenie się przesłanek wynikających z art. 527 §1 k.c., które w sprawie były już badane w związku z ubezskutecznieniem umowy darowizny zawartej przez M. A. z pozwanym w dniu 30 grudnia 2008 r. Zastosowanie w sprawie toczącej się bez udziału M. A. przepisu art. 192 pkt 3 k.p.c. w związku z dokonaniem zwrotnej darowizny na jej rzecz przez pozwanego nie pozbawia jej więc ochrony łączącej się z przewidzianym w art. 531 § 2 k.c. wymaganiami badania wiedzy o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną – ponieważ wymaganie to w przypadku czynności nieodpłatnej nie jest aktualne; ani nie obniża ochrony w zakresie dotyczącym ustalenia wynikających z art. 527 § 1 k.c. przesłanek uznania czynności dłużnika za bezskuteczną - gdyż przesłanki te zostały w sprawie stwierdzone w związku z żądaniem uznania za bezskuteczną umowy darowizny na rzecz pozwanego, a ich stwierdzenie na potrzeby tego

żądania mogło w świetle art. 531 § 2 k.c. niewątpliwie nastąpić bez udziału w postępowaniu w charakterze pozwanej M. A.

Z tych powodów, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ orzekł jak w sentencji.